

ОБРАЗ УКРАЇНИ ЯК ВИРАЗНИК ОСНОВНИХ СВІТОГЛЯДНИХ ПРИНЦИПІВ МИКОЛИ МИКОЛАЄНКА

THE IMAGE OF UKRAINE AS AN EXPRESSION OF THE MAIN WORLDVIEW PRINCIPLES OF MYKOLA MYKOLAENKO

Ігнат'єва С.Є.,

orcid.org/0000-0003-2217-4610

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри філології та мовної комунікації

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Цюп'як І.К.,

orcid.org/0000-0002-9547-3390

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри філології та мовної комунікації

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

У статті розглядаються авторські зображальні форми художнього вираження та сприйняття образу України у поетичному тексті Миколи Миколаєнка. Вияскрєвлені символами України з вертикальним стрижнем Віщої зорі – Замцерли в семантичній площині поетичного слова. Визначені репрезентанти заголовних світоглядних принципів Бояна Придніпров'я – Миколи Миколаєнка. Виокремлено провідний аспект соціо- та лінгвопсихологічного моделювання та поетичної інтерпретації дійсності, зосередивши увагу на своєрідності форм та засобів образотворення, зокрема міфопоетичної Замцерли як символу Незалежності України, реалізованої у поетичному тексті Миколи Миколаєнка. Художні образи-домінанти світобачення поета позначені лексичними одиницями степ, мова, тощо, які, потрапляючи в систему координат цінностей Миколи Миколаєнка, розширюють семантику і наповнюють тканину твору оригінальними асоціаціями й символами, відтак стають основою його ідіостилу. З'ясовується поняття авторських розмислів, ідеологем, міфологем та архетипів. Здійснюється розподіл образної системи за актуальністю та значущістю дотично до образу України. Відзначені біблійні, античні, міфологічні мотиви, ремінісценції, культурологічні алюзії, які органічно вписуються в поетичний текст, займають чільне місце в історіософській концепції митця, є складником поетичного образу України.

Поетичне осмислення образу України охоплює політичні, соціальні, історичні та естетичні площини. У ландшафтному ареалі виокремлюються образи рідної природи – річки Орелі, ріки Дніпра, урбаністичні та сільські краєвиди Криворіжжя, що створює поетично-філософську концепцію світу, природи, космосу. Таким смислотворчим засобом є солярна, часово-просторова, зорова, музична, кольорова, синестезійна, дотиково-відчуттєва метафора з усім рослинним, лісовим, квітковим і тваринним царством. У дослідницькому дискурсі наголошується на символічному образі Віщої Зорі – Замцерли, яка є символом Незалежної України.

Ключові слова: мовна особистість, поетичний текст, образотворення України, експресивність, світосприйняття та світовираження.

The article examines the author's depicting forms of artistic expression and perception of the image of Ukraine in the poetic text of Mykola Mykolaenko. There were shown distorted symbols of Ukraine with the vertical rod of Vishcha zori – Zamtserly in the semantic plane of the poetic word. There also have been identified the representations of the main worldview principles of Boyan Prydniprovyia – Mykola Mykolayenko. The article includes the leading aspect of socio- and linguistic-psychological modeling and poetic interpretation of reality, focusing on the originality of forms and means of image creation. In particular, there reveals the mythopoetic Zamtserla as a symbol of the Independence of Ukraine, realized in the poetic text of Mykola Mykolaenko. The dominant artistic images of the poet's worldview are marked by the lexical units step, speech, etc. These symbols expand the semantics, falling into Mykola Mykolaenko's coordinate system of values. They also fill the fabric of the work with original associations and symbols, thus becoming the basis of his idiostyle. The concept of author's thinking, ideologist, mythologist and archetypes is clarified. The image system is divided according to relevance and significance in relation to the image of Ukraine. In the article there were marked biblical, ancient, mythological motifs, reminiscences, cultural allusions, which organically fit into the poetic text. These allusions occupy a prominent place in the artist's historiosophical concept. They also are a component of the poetic image of Ukraine.

Poetic understanding of the image of Ukraine covers political, social, historical and aesthetic planes. Images of native nature stand out in the landscape area – the Oryla River, the Dnipro River, the urban and rural landscapes of Kryvorizhye, which creates a poetic and philosophical concept of the world, nature, and space. Such a meaning-making tool is a solar, temporal-spatial, visual, musical, color, synesthetic, tactile metaphor with the entire plant, forest, flower and animal kingdom. The research discourse emphasizes the symbolic image of Vishcha Zora – Zamtserla, which is a symbol of Independent Ukraine.

Key words: language identity, poetic text, representation of Ukraine, expressiveness, world perception and world expression.

Постановка проблеми. Сучасний український поетичний простір кінця ХХ – початку ХХІ століття окреслений важливими соціальними, філософськими, ідейно-естетичними проблемами та образами, пов'язаними зі становленням та розбудовою України як незалежної держави, новим баченням ролі поета і поезії. Особливого звучання набувають творчі пошуки та нові підходи до втілення, як особистих думок і переживань митців цього періоду, так і суспільних проблем, які знайшли своє відображення у поетичному тексті. Відомі поети Січеславщини прагнули відтворити багатогранне буття на перетині історичної та політичної думки, космічного ліризму, самобутнього образотворення з подоланням провінціальних суджень, виаскравленням стильової палітри.

Серед багатьох видатних митців, твори яких склали славу літератури Січеславщини виділяється мовна особистість Миколи Антоновича Миколаєнка. Поет Придніпров'я як митець безсмертного українського слова витворив цілісну, структуровану особистісним Я поетичну систему концептуальної поліфонії, визначальними рисами якої є всеохопна причетність до всього, що відбулося за його життя на теренах України, утвердження загальнолюдських ідеалів, любов до України, експресивність та пафосність самовираження, майстерне використання всіх засобів художнього моделювання дійсності в параметрах своєї стильової домінанти, з переважаючим у ній ліризмом духотворчої дії, де він постає як творець нових категорій буття.

Усім змістом свого життя мудрочолий Боян Придніпров'я витворив ядро свого поетичного тексту з вертикальним стрижнем *Вищої зорі – Замцерли*, в сьайві якої все суще на Землі росте і розвивається, як спіє, висіяне ним зерно, проростає колос на колосистім полі рідного краю, озвучується палкими звертаннями у формі молитов, порад, побажань і активної дії щодо втілень.

Талановита постать Миколи Миколаєнка за своїм творчим обдаруванням феноменальна, всеосяжно постає на орбіті світового письменства як унікальне соціопсихологічне та естетичне явище синтетичного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовотворчість Миколи Миколаєнка частіше за все була об'єктом наукових студій літературознавців. Вона приваблювала багатьох дослідників, особливо у роки Незалежності і до сьогодні К. Дуб [1], В. Біляцька [2], І. Цюп'як [3; 4], Л. Ленська [5], С. Мартинова [6], Н. Костюк [7], В. Луценко [8].

Так, у вступній статті «Мудрочолі яблука поетового саду» Ірина Цюп'як та Костянтин Дуб звертають увагу на унікальність мовно-художнього світу Миколи Миколаєнка [3, с. 4–18], Костянтин Дуб вперше здійснив спробу всебічно дослідити творче дітище сторічного поета в поліаспектному вияві його складників, а також зміг окреслити власне сприйняття реципієнта-критика», який звертається до читача з прагненням до діалогу, до залучення його в творчу лабораторію – «сад поезії» Миколи Миколаєнка [1]. Ірина Цюп'як у своєму дослідженні «Столітній розмах крилатого слова: дискурс творчості Миколи Миколаєнка» детально характеризує поетичний дискурс поета, виділяючи структуру та окремі складники, окреслюючи широке поле досліджень та представляючи власну суб'єктну позицію як реципієнта до поетичного тексту майстра [4]. В оглядовій праці «Новітня література Придніпров'я: спроба загального огляду» Світлана Мартинова, характеризуючи здобутки регіональної літератури, виокремлює концепт «Україна» як провідний: «*Концепт Україна письменники актуалізують і в історичному контексті, звертаючись до реалій давньокіївської доби, запорозького козацтва, доби Українського відродження. Крізь призму минулого, шукаючи в ньому генезу відповіді на багато сучасних питань, досліджують і аналізують теперішній час*» [6, с. 8–9]. Варто зазначити, що, на думку Валентини Біляцької, Микола Миколаєнко абсолютно самодостатньо вписується у категорію митців новітньої літератури [2].

Актуальність дослідження полягає в осмисленні лінгвостилістичної царини мовотворчості поета, індивідуальноавторський почерк якого привертає увагу дослідників як форма вираження буття української поетичної мови. Рецепція образу України в поетичному тексті Миколи Миколаєнка зумовлена необхідністю висвітлити ще один із провідних аспектів його соціо- та лінгво-психологічного моделювання та поетичної інтерпретації дійсності, зосередивши увагу на своєрідності форм та засобів образотворення і створення поетом всіма засобами міфопоетичної Замцерли як символу Незалежності України.

Постановка завдання. Дослідження сприйняття образу України у поетичному тексті Миколи Миколаєнка: географічні та ландшафтні детермінанти, часопросторові моделі, філософія буття на феноменологічній заданості та осягнення найінтимніших порухів і виявлень ліричного «Я» в екзистенціальному вимірі, обґрунтування контрасту як ознаки мовотворчості Миколи

Миколаєнка, а також індивідуально-авторського засобу експресивізації його поетичної мови.

Виклад основного матеріалу. У художньому саду своїх поезій Микола Миколаєнко власноруч вибудовує свій внутрішній мікрокосм, окреслюючи його поняттям Україна. Дослідивши важливу роль цього образу, з'ясовано, що Україна є наскрізним образом і визначає, як життєве, так і творче кредо майстра слова. Поет утверджує свою синівську та громадянську відданість Україні, яка постає як початок і кінець земного буття: *Я вірую і вірю у світлі обереги Моєї Батьківщини і синіх вод Дніпра: Вони для мене звіку є альфа і омега, Замцєрла негасима – життя ясна зоря* [9, с. 35]. Його віра складає світоглядну концепцію, яка сприймається реципієнтом без будь-яких наукових доказів. Вживані дієслівні одиниці дійсного способу *‘вірую і вірю’* засвідчують, з одного боку, релігійну свідомість автора, з іншого – відображають ціннісні знання про навколишню дійсність. Внутрішня компактність поняття визначає неабиякий потужний змістовий і понятійний потенціал поетичного тексту. Вживана автором прикладка *‘Замцєрла негасима – життя ясна зоря’* концентрує у собі суб'єктивно-експресивну оцінку із виразним життєстверджуючим позитивним емоційним навантаженням, увиразнює художнє мовлення М. Миколаєнка. Тут оцінний компонент значення міститься в іменниках *‘життя зоря’*, а підсилюється якісним прикметником *‘ясна’* з позитивним емоційним навантаженням. У Миколаїнківському поетичному мовленні експресивність прикладкової структури зумовлена поєднанням денотативного значення з конотативним, що уможливорює її вживання у вторинній номінації.

М. Миколаєнко пишається своєю державою, коли говорить про історичне минуле. Митець прагне розкрити тему становлення держави через випробування долі, зобразити переламні моменти історії, коли відбувались стрімкі повороти, що не завжди було позитивним. Видається доречним під час з'ясування особливостей рецепції образу України звернутися до міркування П'єра Нора щодо національної пам'яті: «Звідси наше теперішнє приречене на пам'ять, тобто фетишизм сліду, на історичну одержимість, накопичення спадщини, нескінченне збільшення виявів національного життя – не тільки його історії, а і його пейзажів, традицій, звичаїв, виробництв. Усе історичне, все гідне згадки, все належить до нашої пам'яті» [10, с. 18].

У поетичному тексті Миколи Миколаєнка відчутне розрізнення образу України як держави і як

країни: поет окреслює соціополітичне поле, коли говорить про державу Україну, коли змальовує історичне минуле, чи прагне кращого соціального ладу в майбутньому житті. Сучасні негаразди болять поету. Це відчутно у звертаннях, закличках, гнівних інвективах, прагнення емоційно сколихнути читача, закликати до діалогу. У вірші «Над безоднею святих проклять він палко звертається до держави, одухотворюючи її та надаючи дитячих рис: *О моя дитинна Україно. Безборонна молода державо!* [11, с. 107]. Поет засуджує суспільні негативні явища, які продовжують панувати в державних структурах: нерозумне господарювання, лицемірство, хабарництво, наживання на простих людях, корупція, занепад моральних принципів у владомощів. Відкрито Микола Миколаєнко оголошує винуватців народних бід.

Прикметно, що у своєму поетичному тексті автор залучає міфологічний образ з давньогрецької міфології – Еринії, богині помсти і прокляття [9, с. 16]. Згідно з античними міфами Еринії найжорсткіше повелися з Орестом, який убив свою матір: «Еринії – у грецькій міфології богині помсти, охоронниці кривих зв'язків по материнській лінії, народжені Геєю з крапель крові Урана» [10, с. 98].

Образ давньогрецьких жорстоких богинь наповнюється дещо іншим сенсом – як метафора-візія сучасного безладу: Еринії осіли в Україні – Сподобалось гниле тутешнє тло: Брехня, прокляття, кара, помста. Зло Вросли у ґрунт, мов сріберні раїни [9, с. 16]. Голос поета підіймається до вершин, до позачасових загальнолюдських настанов, щоб подолати всі негативні нашарування, змити бруд з дорогого обличчя України. М.Миколаєнко майстерно використовує сатиричні засоби, гнівом та сарказмом таврує потворні явища дійсності в сучасній Україні. «Невідповідність процесів державотворення бажанням мільйонів у Незалежній Україні – провідний мотив багатьох поезій, роззосереджених у збірках» [1, с. 221].

Автор активно послуговується прийомом контрасту, який дає змогу побачити картину деформованої дійсності очима митця. У поезіях «На останній межі», «Жагучі начала», «Товчуть воду в ступі», «Сорбонна», «Химерні картини життя», «Лицарі порочного піару», «Пахан» вибудовується особлива форма комунікації *поет – читач*, коли автор апелює до реципієнта як найвищого судді та мірила доброчесності з побажанням з'ясувати істину та звернути увагу на кричущі суперечності дійсності: *О лицарі порочного піару,*

підлості та зради бранці ниці, знаходите ви радощі у чварах в зненависті убивчих блискавицях [12, с. 123]. Зазначимо, що у сучасній мовознавчій науці контраст визначають як засіб моделювання художнього тексту, зокрема, як «композиційно стилістичний принцип розгортання мовлення» і як «динамічне протиставлення двох змістово-логічних планів оповіді» [13, с. 292].

Таке залучення читача до бурхливого емотивного діалогу робить його співпричетним до подій сьогодення, відповідальним за політичні, соціальні, економічні та культурно-просвітницькі процеси і зрушення. Голос майстра набуває особливої дошкульності і гостроти завдяки вигукам, риторичним питанням та ствердженням: Еге ж, еге ж: у тому вся і справа, Патріотизм – це не слова, а чин, Це української душі заграда, Чебрець діянь і мудрих думань крин [14, с. 48].

В українській ментальності степ уособлює просторинь, життя, боротьбу. Це один з ключових архетипів. М. Миколаєнко використовує образ степу, щоб передати втрачену велич: О степе, степе український!... *А жайворонків не чути. Кудись поділись перепілки і куріпки. А колись же тут випасались дрофи, Розкошували зайці, лисиці* [14, с. 54].

Здавна, поріг на Дніпрі, прозвали Ненаситцем за лиху вдачу, яку скорили, затопивши усі пороги. Це – символ козацької волі. Тому автор з сумом звертається до небезпечного колись порога: *Колись ревів ти грізно, Ненаситцю, Ревів безтямно, глухо завивав. Страхав мене, малого очевидця,*

В душі ж тебе я щиро шанував. Ти був як символ, знамено народне, І меч на наших підлих ворогів. Щораз радію, як тебе згадаю, О Ненаситцю, велет Дніпровий: Ти – острога честі Ріднокраю, відтак у серці кожного – живий [14, с. 55]. Поет переконаний в потужності ознак державності, це ті символи, які є беззаперечними та обов'язковими, юридично закріпленими. Одне з болючих питань – мовне, саме українська мова як ідентифікатор нації заслуговує на повагу. М. Миколаєнко закликає: **Учімо рідну мову, що така красива, Її хотіли знищити люті вороги. І що ж підказує нам щиро мудрість сива? Ретельно мову вчіть, на всю глибінь снаги! Утратить мову – ніби розірвати Бога, а наша мова – то священне джерело. Шле сірий кардинал безодню їй в дорогу... Пильнуймо, щоб у безвість мову не змело!** [14, с. 113].

У центрі державності постає символ згуртованості та єдності – український народ. Саме він є реципієнтом, до якого скерована уся творчість

поета. М. Миколаєнко усвідомлює надзвичайне значення народу. *Народ – справжній базис держави, її сенс і підґрунтя, тому автор постійно апелює до нього, як до носія найвищої мудрості і водночас ставиться до нього по-шевченківськи милосердно: Ще є надія: виживе народ, побачимо розквітлу Україну: на щастя, ще живе в нас мудрий Тот, але передбачаю вже руїни* [14, с. 143].

Помітно, як метається поетова думка, ущільнюючи час і простір, емотивна напруга підвищується у візіях апокаліптичного майбутнього: **Сатанисько до нас приперся одвічний, – кривавого скинути як сатану? Він небезпечно лютий, хоча й калічний: ядерну може розв'язати війну** [14, с. 179]. Сутність і соціогуманітарний резонанс поетичного слова звучить з вуст сучасника, яким постає перед нами Микола Миколаєнко зі своєю філософією, міфологією націєтворення. Висока культура, ідейно-естетичні категорії в інтерпретації поета постають в одній цілісній гармонійній сутності Слова. У цій словесній формі діє все, живе, озивається голосом вітру, росинки і краплинки океанської хвилі з її пекучими валами і срібними розсипами бризок. Все має свій звук, голос, колір. Кольорова домінанта, якою б вона не була – означення чорного, білого, червоного, сірого, золотистого – це тільки його індивідуальна кольорова шкала, порушує традиційні сприйняття кольорової гами, має своє символічне та міфологічне призначення.

Колір, світло, звук, Замцерла, Віща Зоря – синтез світобудови, вони є універсаліями буття, провісниками духовних потенцій. Це духотворчі субстанції образотворення шеститомника. Їх естетичне підґрунтя у філософській інтерпретації спрямовані силою слова піднести дух нації. Націєтворча ідея, втілена в образній поетичній формі – смисл творчості поета. Всі змістоформи підпорядковані ідеї служити своїм словом Україні, скликати, об'єднувати кожним словом аж до космогонічних образів. Всі поетичні образи в палітрі шеститомника актуалізовані і акцентовані наскрізною ідеєю добротворення, двобою зі злом: **Піт холодний мене омиває, ворог зле з автомата січе. Чорна річка вже дамбу змиває, і від неї ніхто не втече. Я побачив обличчя з оскалом, що в скаженого звіра бува... Як же він маскувався в печалі: «Українцям Москва співчува». Забирали в нас атомну зброю, обіцяючи захист од бід. А що бачимо нині з тобою? Нас розтерзує братній сусід. Захотілось – і кинувся круком, Білий Світ, наче зомбі, – осліп... То як**

вірить підступним по рукам, коли леє він на тебе окріп? [14, с. 163–164].

Отже, проведений аналіз уможливило глибше розуміння своєрідності художнього світу митця, органічності його мовомислення, світоглядних принципів. Микола Миколаєнко спрямовано вибудовує комунікацію з реципієнтом, послугуючись традиційними зображально-виражаль-

ними засобами та формуючи поліаспектний образ України. Мовна особистість Миколи Миколаєнка чітко простежується у поетичному тексті через світовираження і світосприйняття ліричного Я, філософські роздуми, активну громадянську позицію, сміливі емоційні спалахи, яскраву та розмаїту зображально-виражальну систему художніх засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дуб К. Замцерла Незалежності: поетика Слова Миколи Миколаєнка: монографія. Дніпро : Ліра, 2018. 252 с.
2. Біляцька В.П. «Столітній вислід вистражданих строф...». Миколаєнко М. Мережки долі: поезії. Дніпро : Ліра, 2018. С. 4–7.
3. Цюп'як І.К., Дуб К.С. Мудрочолі яблука поетового саду. Миколаєнко М. Віща Зоря: Зібрання поезій у 4-х томах. Т. 1 (1937–1994 рр.). Дніпропетровськ : Ліра, 2009. С. 4–18.
4. Цюп'як І.К. Столітній розмах крилатого слова: дискурс творчості Миколи Миколаєнка. *Палітра слова й тексту Січеславщини: колективна монографія / за ред. В.П. Біляцької*. Дніпро : Ліра, 2020. Вип. 1. С. 75–91.
5. Ленська Л. Храм поезії Миколи Миколаєнка: філософія творчості. Дніпропетровськ: Видавець Олексій Ленський, 2018. 92 с.
6. Мартинова С. Новітня література Придніпров'я: спроба загального огляду. *Палітра слова й тексту Січеславщини: колективна монографія / за ред. В.П. Біляцької*. Дніпро : Ліра, 2020. Вип. 1. С. 3–23.
7. Костюк Н. Лексична палітра поезій Миколи Миколаєнка. *Палітра слова й тексту Січеславщини: колективна монографія / за ред. В.П. Біляцької*. Дніпро : Ліра, 2020. Вип. 1. С. 186–201.
8. Луценко В. Актуалізація концепту Батьківщина засобами художніх текстів (на матеріалі літературного краєзнавства). *Палітра слова й тексту Січеславщини: колективна монографія / за ред. В.П. Біляцької*. Дніпро : Ліра, 2020. Вип. 1. С. 126–137.
9. Миколаєнко М. Віща Зоря: Зібрання поезій у 4-х томах. Т. 3 (2002–2006 рр.). Дніпропетровськ : Ліра, 2010. 288 с.
10. Ингарден Р. Часова перспектива у конкретизації літературного твору. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературо-критичної думки ХХ ст.* / За ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2001. С. 181–182.
11. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. із фр. А. Рєпи. Київ: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2014. 272 с.
12. Миколаєнко М. Віща Зоря: Зібрання поезій у 4-х томах. Т. 2 (1995–2001 рр.). Дніпропетровськ: Ліра, 2009. 288 с.
13. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля – Київ, 2010. 844 с.
14. Миколаєнко М. Віща Зоря: Зібрання поезій у 6-х томах. Т. 6 (2012–2017 рр.). Дніпропетровськ: Ліра, 2017. 304 с.